

255;30. Арсенич П. Українські січові стрільці та стрільці Української Галицької армії // Краєзнавець Прикарпаття. – Івано-Франківськ, 2004. – №4. – С. 36-48; 31. Бонківна С. Чет. Андріян Дзерович // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1932. – Ч. 2. – С. 21; 32. Слоньовська м. Пор. Василь Кузьмин, пор. Клим Утриско // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1930. – Ч. 7-8. – С. 32-33; 33. Біограми генералів, окремих офіцерів і діячів УНР і ЗУНР, які померли на території Другої Речі Посполитої // Колянчук О. Увіковічення нескорених. Українські військові меморіали 20-30-х рр. XX ст. у Польщі. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 95-228; 34. Колянчук О., Литвин М., Науменко К. Генералітет українських визвольних змагань. – Львів, 1995. – 283 с.; 35. Тинченко Я. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття. 1917-1921 роки. – К.: УРП, 1995. – 258 с.

М.В. Стопчак

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВ «ПРОСВІТА» ЗА ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У сучасних умовах, після багатьох років панування тоталітарної комуністичної ідеології, культурно-духовне життя українського народу в революції 1917 – 1920 р.р., в т.ч. і доби Директорії, активно переосмислюється. Українські історики, відкидаючи стереотипи минулого, створюють наукову концепцію історії української культури. У зв'язку з цим, постає необхідність глибокого історіографічного аналізу зазначеної проблеми.

Враховуючи багатогранність культурно-освітньої практики Директорії, автор поставив за мету дослідити стан історіографічного осмислення діяльності товариства «Просвіта» за цієї доби, з'ясувати ті аспекти проблеми, які потребують подальшого наукового дослідження. Значимість теми визначається тим, що товариства «Просвіта» протягом цього періоду національно-визвольних змагань відігравали ключову роль у розвитку української культури. Вони сприяли піднесенню національної свідомості українців, забезпечили безперервність культурно-освітницького руху. При цьому слід зазначити, що в історіографічному плані зазначена тема майже не досліджувалась. Виняток складають монографічне дослідження сучасного українського історика В.Капелюшного «Здобута і втрачена незалежність» [1, с. 288 – 290], а також історіографічні огляди в кандидатських дисертаціях, присвячених діяльності «Просвіт». Проте доби Директорії їх автори торкаються побіжно, в загальному контексті Української революції.

Проведений аналіз дозволяє поділити наукову літературу на три групи: Перша – радянська історіографія проблеми розвитку освіти та культури; друга – праці безпосередніх учасників освітнього руху 1917 – 1920 рр.; третя – сучасна українська історіографія.

Радянська історіографія розвитку духовно-культурної сфери України в 1918 – 1920 рр. несе на собі відбиток компартійної ідеології, згідно з якою Директорія, поряд з іншими формами української державності, була явищем «контрреволюційним», «антинародним». Відповідно, і діяльність її у всіх сферах суспільного життя, в т.ч. і духовно-культурній, не могла мати позитивного сенсу.

Хоча переважна частина публікацій радянських істориків присвячена освітянській сфері, в полі їх зору перебували й інші аспекти культурного будівництва в Україні в 1918 – 1920 рр. Один з них – культурно-освітницький рух, діяльність культурно-освітніх товариств та організацій. Увага радянських істориків до їх діяльності була не випадковою, адже культурно-освітні організації, і, передусім, «Просвіта» були серйозним конкурентом більшовицької ідеологічної машини у боротьбі за вплив на свідомість українського населення.

Одним з перших роботи «Просвіти» торкнувся Г. Гринько у своїй публікації «Начерк історії системи політпросвіти» [2, с. 1 – 57]. Головна увага автора була зосереджена на аналізі політосвітньої діяльності радянської влади в роки революції 1917 – 1920 рр. Автор викладає етапи становлення більшовицької політосвітньої системи, називає основні форми та методи її діяльності, підкреслюючи, що значні перешкоди її функціонуванню створювала саме діяльність «Просвіт». Г.Гринько пов'язує діяльність «Просвіт» із заможними прошарками українського населення і вважає, що найкращим виходом для більшовицької влади буде радянізація цих товариств з відповідною ідеологічною переорієнтацією їх діяльності. У подальших працях радянських істориків незмінно витримувалась компартійна оцінка «Просвіт» як шкідливих націоналістичних організацій, які ведуть антирадянську діяльність на культурному фронті, заважають соціалістичному освідомленню широких трудящих мас українства. Власне, форми й методи діяльності «Просвіт» радянськими істориками глибоко не досліджувались, головна увага зосереджувалась на вивченні культурно-освітньої діяльності більшовицьких організаційних структур, тактики більшовицьких партійних організацій щодо національно-демократичних форм просвітництва. В оцінках цієї тактики серед радянських істориків

були певні розходження. Зокрема І.Золотоверхий у своїй кандидатській дисертації, захищеній у 1950 р., вважає, що «Просвіти» взагалі потрібно було просто розігнати, інші ж автори обстоювали необхідність «завоювання» більшовиками цих популярних в народі організацій [3, с. 97]. Згодом, ідея радянської «Просвіти» стала в українській історіографії домінуючою, про розгін «Просвіти» вже ніхто і не згадує [4]. Восьмитомна «Історія Української РСР», що вийшла до 60-ї річниці Жовтневої революції 1917 р., чітко визначила підходи радянських істориків у цьому питанні. У ній прямо зазначається, що партійні організації добивались перетворення «Просвіти» «з органів куркульського впливу на бідноту в знаряддя комуністичної освіти, підвищення класової самосвідомості трудячого селянства» [5, с. 540]. Але при цьому незмінною залишалась оцінка «Просвіти» як організації, чийм ідеологічним підґрунтям виступає український буржуазний націоналізм, небезпечний для справи соціалізму. Свідченням такого підходу є вже згадувана книга І.Золотоверхого «Становлення української радянської культури (1917–1920)». Автор змушений визнати, що у 1919 р., тобто за часів Директорії, сітка «Просвіти» продовжувала зростати, ці організації користувались великою підтримкою народу. Але діяльність «Просвіти» автор оцінює негативно. Головна їх вада – «аполітичність освітньої діяльності, відрив її від актуальних політичних завдань», серед яких важливе місце мало посідати творення «соціалістичної народної культури». Тому в праці І.Золотоверхого «Просвіти» звинувачуються у тому, що вони надто ідеалізували та романтизували минуле, захоплювались непривабливими, «старими, віджилими традиціями, побутом, такими рисами національного характеру, які вже перетворилися на консервативні пережитки». Все це, на думку автора, було «виявом українського буржуазного націоналізму» [6, с. 216]. Під вогонь критики І.Золотоверхого потрапили твори Б.Грінченка, А.Кашенка, В.Винниченка, які «висвітлювали явища минулого і сучасного з позицій націоналізму» і через те активно використовувались «Просвітами». Автор зневажливо називає діяльність цих організацій «просвітянщиною», підкреслює, що вони «не здійснювали завдань розвитку радянської культури», а, навпаки, нерідко вели «активну антирадянську роботу». Тому, зазначається у праці, боротьба із «просвітянщиною», за справжню народну культуру є важливим завданням партійних та радянських органів [6, с. 216].

Аналіз діяльності «Просвіти», інших національно-демократичних форм культуротворчої діяльності за доби Директорії радянською історіографією засвідчує правильність висновку, зробленого сучасним українським істориком С.Дровозюком: радянські автори не тільки не прагнули до об'єктивного дослідження діяльності цих організацій, а, навпаки, «спрямовували зусилля на дискредитацію «Просвіти» та апологетику більшовицьких пропагандистських інституцій» [3, с. 97].

Свою концепцію культуротворчої діяльності Директорії, відмінну від радянської, ролі у цій діяльності «Просвіти» вибудувала діаспорна історіографія. Її характерною рисою було намагання розглядати народну культуру складовою частиною культурного процесу, постійне наголошення на національному характері української культури, її своєрідності і неповторності. Одним із перших відомостей про діяльність «Просвіти» подали у своїх працях С.Перський та В.Дорошенко [7]. Спираючись на широку джерельну базу, в т.ч. і статистичні матеріали, дослідники глибоко проаналізували передумови утворення «Просвіти», процес її виникнення, основні форми роботи просвітян Галичини та Наддніпрянської України. Проте діяльність «Просвіти» в роки Української революції 1917–1920 р.р. порівняно з дореволюційним періодом висвітлена у працях цих діаспорних дослідників побіжно, досить відчутною є романтизація цих товариств, на що звертають увагу сучасні вітчизняні фахівці [8, с. 5].

Діяльності «Просвіти», співпраці просвітян з українськими національними урядами протягом 1917 – 1920 р.р. торкаються у своїх працях у 60 – 80-ті р.р. ХХ ст. й інші діаспорні дослідники – І.Крилов, І.Коляска, Г.Ващенко, Р.Млиновецький, Ю.Шевельов [9]. Слід також назвати узагальнюючу роботу «Сторіччя матері «Просвіти»: нарис історії матірнього товариства «Просвіта» і огляд просвітніх товариств у Канаді» [10], що вийшла у 1968 р. до 100-річного ювілею цієї організації. Проте і в цих працях як джерела переважають мемуари, відчувається нестача документальних матеріалів, які перебували у радянських архівних установах, що не дозволило їх авторам глибоко і всебічно розкрити діяльність товариства в роки Української революції, особливо просвітянського руху на території Наддніпрянщини. Спробу подолати ці недоліки нове покоління дослідників з української діаспори здійснило у 1993 р., коли вийшла колективна праця Р.Іванчука, Т.Комаринця, І.Мельника та А.Середняка «Нарис історії «Просвіти» [11]. Дослідники отримали можливість скористатись недоступними для них раніше джерелами з радянських архівів, присвятивши при цьому один з розділів своєї роботи діяльності «Просвіти» саме на Наддніпрянській Україні. Проте аналіз цієї праці засвідчив, що, незважаючи на певне оновлення джерельної бази,

істотних змін у концептуальному осмисленні підсумків діяльності «Просвіт» на Наддніпрянщині не сталося, висновки праці значною мірою перегукуються з підходами, продемонстрованими у вже згадуваній розвідці В.Дорошенка. Це зумовило згодом активну розробку просвітянської проблематики періоду Української революції істориками незалежної України.

Слід зазначити, що вітчизняні історики вже на початку 90-х р.р. ХХ ст. зробили обережні спроби відійти від заідеологізованих радянських оцінок «Просвіт», як організацій «буржуазно-націоналістичного спрямування», «куркульських осередків», що нібито прагнули відвернути трудящі маси від радянської влади. Правда, причини їх зникнення за радянських часів висвітлювались не завжди об'єктивно. Наприклад, у працях М.Демченка припинення діяльності «Просвіт» пояснюється виникненням у республіці нових культурно-освітніх установ (сільбудів, хат-читалень тощо), які працювали більш ефективно й цікаво [12, с. 33]. Значно переконливішою є вітчизняна дослідниця Т.Осташко, яка прямо підкреслює, що партійно-радянське керівництво, безумовно, бачило, яким високим авторитетом користувались «Просвіти» у населення, й тому намагались використовувати ці організації при здійсненні своїх ідеологічних заходів [13, с. 273].

У 1992 р. одним з перших здійснив спробу неупереджено дослідити історію науково-просвітницького руху в Україні, з'ясувати етапи становлення й розвитку наукових і просвітянських товариств у ХІХ – першій третині ХХ століття О.Коновець [14]. Проте через надто значні хронологічні рамки дослідження, етап Української революції автором спеціально не розглядався, наведені ним дані дають лише загальне уявлення про підсумки діяльності просвітянських організацій в добу Української революції. Про Директорію автор навіть не згадує.

Значно ближчим до теми дослідження є історичний нарис про діяльність «Просвіт» на території Наддніпрянської України за період 1906 – 1923 р.р., підготовлений Л.І. Євселевським та С.Я. Фаріною [15]. У третьому розділі книги автори висвітлюють роль «Просвіт» у формуванні національної свідомості українського народу в роки Української революції, аналізують співпрацю цих громадських організацій з іншими культурно-освітніми товариствами, висловлюють своє бачення причин занепаду «Просвіт» в умовах остаточної перемоги більшовиків. Після виходу цієї праці вітчизняна історіографія протягом 90-х р.р. ХХ ст. – початку ХХІ ст. поповнилась низкою публікацій, присвячених культурно-освітній діяльності «Просвіт» в роки революції [16]. Визначаючи місце «Просвіт» у національно-визвольних змаганнях 1917 – 1920 р.р., їх автори наголошують, що ці масові національно-культурницькі організації були активними провідниками ідей української державності, віковичних духовних цінностей українського народу, вони докладали значних зусиль для його консолідації, пробудження національної свідомості. А.Пижик, наприклад, прямо підкреслює, що «Просвіти» в роки Української революції були найбільш ефективною організаційною формою залучення широких мас трудящого люду до участі у національно-культурному житті; автор назвав і основні інструменти культурно-освітницької діяльності «Просвіт» – школи, бібліотеки, хори, музеї тощо [17, с. 63 – 66].

Розширенню уявлення про культурно-духовні процеси в українському суспільстві за часів Української революції сприяли також дослідження діяльності «Просвіт» в окремих регіонах України. Активно працюють у цьому напрямку такі вітчизняні дослідники, як В. Бурмака та Н. Сорочан, О. Журба та О. Білик, Л. Бадєєва, В. Зелений, Ж. Петрова, Б. Савчук, М. Філіпович, Ю. Давиденко та інші автори [18].

Активне дослідження просвітянської проблематики доби Української революції призвело до появи в українській історіографії цілої низки докторських та кандидатських дисертацій, які розглядають діяльність «Просвіт» як на загальноукраїнському, так і регіональному рівні [19]. Наведений перелік свідчить, що, на відміну від сфери освіти, до якої інтерес вітчизняних дослідників за останніх п'ять років знизився, просвітянський рух періоду Української революції продовжує перебувати у стадії активного дослідження. Свідченням цього є захищені протягом 2002 – 2007 рр. 1 докторська і 4 кандидатських дисертації. Але при цьому зауважимо, що у цих працях період Директорії як предмет окремого дослідження не розглядається, тому взаємодія урядів директоріанської доби з просвітницькими організаціями має фрагментарний характер. Ближче за інших до з'ясування відмінностей у формах і характері діяльності різних державних утворень періоду Української революції, в т.ч. і Директорії, в освітньому, науковому та культурно-просвітницькому житті українства підійшов хіба що Л. Кравчук. На жаль, ця тенденція до розгляду досліджуваних питань лише «вшир» збереглась і в останніх дисертаціях, а саме: Л. Бадєєвої, Л. Гарата, О. Зеленого, хоча кожна з них містить розділ, присвячений періоду Української революції. Діяльність Директорії, взаємодія її урядових структур в центрі і на місцях з просвітницькими організаціями в цих працях не

досліджується, результати діяльності просвітянських організацій часто подаються безвідносно до конкретних державних утворень, під час існування яких така діяльність здійснювалась. Винятком може слугувати лише кандидатська дисертація О.Малюти «Просвіта» у формуванні державницького потенціалу українського народу (др. пол. XIX – перша половина XX ст.)». Дослідниця не лише дала наукове тлумачення терміну «державницький потенціал», а й здійснила спробу відійти від усталеного (зведеного до культури та економіки) підходу до висвітлення діяльності «Просвіт». У четвертому розділі дисертації «Просвіта» у національному державотворенні періоду Української революції» автор, досліджуючи участь «Просвіт» у становленні всіх форм національної державності 1917–1920 рр., дійшла висновку, що ця організація «ставила в основу своєї діяльності національну ідею, яку було піднесено до рівня ідеології. Це дозволило товариству стати суб'єктом українського національного державотворення 1917 – 1920 р.р.» [20, с. 16].

Дослідниця також звернула увагу ще на один важливий аспект діяльності «Просвіт» в період Української революції. В умовах нестачі кваліфікованих кадрів для різних галузей державного будівництва, ряд національно свідомих просвітян, набувши певного досвіду в «Просвіті», були змушені перебрати на себе обов'язки професійних політичних діячів, керівників державних структур різного рівня. «Їх праця в державних органах, – підкреслює дослідниця, – була найвагомішим внеском у розбудову держави, оскільки, керуючи різними галузями суспільного життя, діячі організацій фактично визначали політику, від якої залежав розвиток українського народу» [20, с. 14]. На підтвердження своєї думки автор наводить конкретні цифрові дані з кожної форми української державності. Зокрема відзначається, що 3 члени Директорії – В. Винниченко, С. Петлюра, А.Макаренко – були активними учасниками Київської «Просвіти». Три склади урядів доби Директорії також очолювались членами «Просвіти» – В. Чехівським, І. Мазепою, В. Прокоповичем. У виконавчих органах влади питома вага діячів «Просвіти» складала від 24 до 56%. Всі міністри освіти за часів Директорії (Ю. Щириця, П. Холодний, І. Огієнко, Н. Григорієв) були членами «Просвіти». Належали до просвітянських організацій й ряд дипломатів – В.Липинський, І.Фещенко-Чопівський, П.Понятенко, А.Яковлів та ін. діячі [20, с. 15]. Отже, робить висновок дослідниця, «Просвіта» стала не просто школою для своїх членів, а й одним із творців та носіїв державницької ідеї» [20, с. 16].

Отже, здійснений історіографічний аналіз засвідчив, що сучасні вітчизняні фахівці, творчо використовуючи спадок діаспорних авторів, істотно просунулись у вивченні діяльності товариства «Просвіта» за часів Директорії. Водночас, ще не всі аспекти цієї проблеми висвітлені рівноцінно. Не до кінця з'ясована роль «Просвіти» в організації Українського Національного Союзу в серпні 1918 р. Варто на основі конкретного матеріалу показати безпосередню участь робітників і селян у діяльності «Просвіт», вплив цих організацій на динаміку національної свідомості окремих верств українського населення. Заслуговує на більшу увагу діяльність місцевих «Просвіт», які працювали у неоднорідних соціокультурних і політичних умовах. Слід продовжити вивчення внеску конкретних діячів національно-визвольного руху в діяльність «Просвіт». Опрацювання зазначених питань дозволить повніше висвітлити роль «Просвіт» у культурно-духовних перетвореннях українського суспільства за доби Директорії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Капелюшний В. Здобута і втрачена незалежність. Історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань. – К., 2003; 2. Гринько Г. Очерк истории системы политпросвета // Путь просвещения. – 1922. – №2; 3. Дровозюк С. Національно-культурне та духовне життя українського селянства у 20-30-х рр. XX століття. Історіографічний нарис. – Вінниця, 2006; 4. Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917 – 1920 р.р.). – К., 1961; Афанасьєв В.В.; Ветров В.О.; Канавенко С.А. Нариси історії культурно-освітньої роботи на Україні (1917 – 1941 р.р.). Учебний посібник. – Х., 1968 та ін.; 5. Історія Української РСР. У восьми томах, десяти книгах. – К., 1977. – Т. 5; 6. Див.: Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917 – 1920 р.р.). – К., 1961; 7. Перський С. Популярна історія товариства «Просвіта» у Львові, з ілюстраціями. – Львів, 1932; Дорошенко В. «Просвіта» її існування і праця: короткий історичний нарис з додатком про «Просвіти» в інших країнах. – Філадельфія, 1959; 8. Зелений О.М. Становлення та діяльність товариств «Просвіта» Катеринославської губернії у 1905 – 1922 р.р. // Автореф. дис... канд. іст. наук. – Харків, 2005; 9. Крилов І. Система освіти в Україні (1917 – 1919 р.р.). – Мюнхен, 1956; Коляска І. Освіта в радянській Україні: дослідження дискримінації і русифікації. – Торонто, 1970; Вашенко Г. Вони теж дали свій вклад. – Мюнхен, 1958. – Ч.49; Млиновецький р. Нариси з історії українських визвольних змагань 1917 – 1918 рр.. – Торонто, 1978; Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941): Стан і статус. – Нью-Йорк, 1987; 10. Сторіччя матері «Просвіти»: нарис історії матірнього товариства «Просвіта» і огляд просвітніх товариств у Канаді. – Вінніпег, 1968; 11. Іванчук Р., Комаринець Т.,

Мельник І., Середняк А. Нарис історії «Просвіти». – Львів – Краків – Париж, 1993; 12. Демченко М.В. Культурне будівництво на Україні за роки радянської влади (1917 – 1990 р.р.): Тексти лекцій. – К., 1992; 13. Осташко Т.С. Організація культурно-просвітельської роботи на Україні в перші роки радянської влади // Україна в 1917 – 1921 г.г. Некотрі проблеми історії: Сборник наукових трудов. – К., 1991; 14. Коновець О. Просвітницький рух в Україні (XIX – перша третина XX ст.). – К., 1962; 15. Євселевський Л., Фарина С. «Просвіта» в Наддніпрянській Україні: історичний нарис. – К., 1993; 16. Лисенко О. Значення українських «Просвіт» для справи шкільного виховання // Рідна школа. – 1992. – №3 – 4; Масюк С.О. Культурно-освітня діяльність «Просвіти» (березень 1917 – 1920 рік) // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка: Історія. – К., 1996. – Вип. 34; Рудий Г.Я. Товариства «Просвіта» та їх роль у національному відродженні (за матеріалами періодичних видань 1917 – 1920 р.р.) // Історія України: Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). – К., 1999. – Вип. 7; 17. Пищик А.М. Діяльність товариств «Просвіта» в українському селі (1918 – 1920) // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка: Історія. – К., 1998. – Вип. 38; 18. Бурмака В.П., Сорочан Н.А. Діяльність провінційних товариств «Просвіта» в 1917 – 1920 рр. (На матеріалах Прилуччини) // Актуальні проблеми історії та права України. – Харків, 1996; Журба О.І., Білик В.М. З історії Катеринославської «Просвіти» 1917 – 1922 р.р. // Питання історії України. Історико-культурні аспекти. – Дніпропетровськ, 1993; Бадеева Л.І. Діяльність товариств «Просвіта» на Полтавщині в роки національно-демократичної революції (1917 – 1920) // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Історія. – Харків, 2001. – №526. – Вип. 33; Зелений В.М. Діяльність товариства «Просвіта» на Полтавщині у 1917 – 1921 р.р. // Збірник наукових праць Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. – Історичні науки. – Харків, 1999. – №3; його ж. «Просвіта» на Харківщині у 1919 – 1922 р.р. // Збірник наукових праць Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. – Історичні науки. – Харків, 2000. – №5; його ж. «Просвіта» на Катеринославщині у 1917 – 1921 р.р. // Збірник наукових праць Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. – Історичні науки. – Харків, 2004. – №16; Петрова Ж. «Просвіта» – Давня і молода // Слобідський край. – 1993. – 28 грудня; Савчук Б.П. Волинська «Просвіта». – Рівне, 1996; Філіпович Н. Боротьба політичних течій у Луцькій повітовій «Просвіті» (1918 – 1935 р.р.) // Збірник навчально-методичних матеріалів та наукових статей історичного факультету ВДУ. – Луцьк, 2000. – Вип. 5.; її ж організаційна мережа товариства «Просвіта» у Луцькому повіті (1918 – 1932 р.р.) // Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. – Історичні науки. – Луцьк, 2000. – Вип. 1; Давиденко Ю.Н. Роль товариства «Просвіта» в національно-культурному житті Ніжинщини 1917 – 1923 р.р. // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2001. – Вип. 18; 19.Кравчук Л.В. Культуротворча діяльність та просвітницький рух в період Української державності 1917 – 1920 р.р. // Автореф. ...дис. канд. іст. наук. – Чернівці, 1996; Масюк С.О. Діяльність товариства «Просвіта» в Україні (березень 1917 1920 р.р.). // Автореф. ...дис. канд. іст. наук. – К., 1997; Кокошко Ф. Діяльність культурно-освітніх організацій Півдня України в період культурного піднесення (1917 – кінець 1920-х р.р. XX ст.) // Автореф. ...дис. канд. іст. наук. – Донецьк., 1999; Філіпович І.А. Луцька «Просвіта» (1918 – 1935 р.р.) // Автореф... дис. канд. іст. наук. – Львів, 2002; Гарат Р.М. Діяльність товариства «Просвіта» в Галичині (1868 – 1921) // Автореф... дис. канд. іст. наук. – Чернівці, 2004; Бадеева Л.І. Діяльність товариства «Просвіта» на Лівобережній Україні у XX столітті // Автореф... дис. канд. іст. наук. – Харків, 2004; Малюта О.В. «Просвіта» у формуванні державницького потенціалу українського народу (др. пол XIX – перша половина XX ст.) // Автореф... дис. канд. іст. наук. – К., 2005; Зелений В.М. Становлення та діяльність товариств «Просвіта» Катеринославської губернії у 1905 – 1922 р.р. // Автореф. ...дис. канд. іст. наук. – Харків, 2005; 20. Малюта О.В. «Просвіта» у формуванні державницького потенціалу українського народу (др. пол XIX – перша половина XX ст.) // Автореф... дис. канд. іст. наук. – К., 2005.

М.В. Горбатюк

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ А. НІКОВСЬКОГО: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Історія кожної країни, кожної сфери її життя – економіки, політики, дипломатії, культури, науки і тощо - є персоніфікованою, оскільки визначальним фактором суспільно-політичного розвитку є вплив на нього дій і вчинків конкретної особистості. Саме тому актуальним завданням сучасної історичної науки стало вивчення життя й діяльності визначних українських громадсько-політичних діячів, імена яких в часи засилля однопартійної тоталітарної системи були викреслені з української історії. Однією із таких постатей, яка має бути повернена із забуття, є Андрій Васильович Ніковський.

Зважаючи на те, що до розвалу СРСР і проголошення незалежності України ім'я А. Ніковського було відоме лише вузькому колу фахових істориків, а документи, що стосуються його діяльності, зберігалися у спеціальних фондах архівів і бібліотек, до цього часу не було здійснено комплексного дослідження його громадсько-політичної, публіцистичної та наукової діяльності. Недостатнє вивчення означеної проблеми, а також її актуальність вимагають подальшого наукового дослідження, яке дозволить виявити чинники, які сприяли